

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक ६ ॥

षष्ठ दशक ।
श्रीराम ॥
समास पहिला : देवशोधन
चित्त सुचित करावें । बोलिलें तें जीवीं धरावें ।
सावध होऊन बैसावें । निमिष एक ॥ १ ॥
कोणी एके ग्रामीं अथवा देशीं । राहणें आहे आपणासी ।
न भेटतां तेथिल्या प्रभूसी । सौख्य कैचें ॥ २ ॥
म्हणौनि ज्यास जेथें राहणें । तेणें त्या प्रभूची भेटी घेणें ।
म्हणजे होय श्लाघ्यवाणें । सर्व कांहीं ॥ ३ ॥
प्रभूची भेटी न घेतां । तेथें कैची मान्यता ।
आपुलें महत्व जातां । वेळ नाही ॥ ४ ॥
म्हणौनि रायापासूनि रंक । कोणी एक तरी नायक ।
त्यास भेटणें हा विवेक । विवेकी जाणती ॥ ५ ॥
त्यास न भेटतां त्याचे नगरीं । राहतां धरितील बेगारी ।
तेथें न करितां चोरी । अंगीं लागे ॥ ६ ॥
याकारणें जो शहाणा । तेणें प्रभूसी भेटावें जाणा ।
ऐसें न करितां दैन्यवाणा । संसार त्याचा ॥ ७ ॥
ग्रामीं थोर ग्रामाधिपती । त्याहूनि थोर देशाधिपती ।
देशाधिपतीहूनि नृपती । थोर जाणावा ॥ ८ ॥
राष्ट्राचा प्रभु तो राजा । बहुराष्ट्र तो महाराजा ।
महाराजांचाही राजा । तो चक्रवर्ती ॥ ९ ॥
एक नरपती एक गजपती । एक हयपती एक भूपती ।
सकळांमध्ये चक्रवर्ती । थोर राजा ॥ १० ॥
असो ऐशिया समस्तां । एक ब्रह्मा निर्माणकर्ता ।
त्या ब्रह्म्यासही निर्मिता । कोण आहे ॥ ११ ॥
ब्रह्मा विष्णु आणि हर । त्यांसी निर्मिता तोचि थोर ।
तो ओळखावा परमेश्वर । नाना यत्नें ॥ १२ ॥
तो देव ठायीं पडेना । तरी यमयातना चुकेना ।
ब्रह्माण्डनायका चोजवेना । हें बरें नव्हे ॥ १३ ॥
जेणें संसारीं घातलें । अवघें ब्रह्माण्ड निर्माण केलें ।
त्यासी नाही ओळखिलें । तोचि पतित ॥ १४ ॥
म्हणौनि देव ओळखावा । जन्म सार्थकचि करावा ।
न कळे तरी सत्संग धरावा । म्हणजे कळे ॥ १५ ॥
जो जाणेल भगवंत । त्या नांव बोलिजे संत ।
जो शाश्वत आणि अशाश्वत । निवाडा करी ॥ १६ ॥
चळेना ढळेना देव । ऐसा ज्याचा अंतर्भाव ।
तोचि जाणजे महानुभाव । तोचि साधू ॥ १७ ॥

जो जनांमध्ये वागे । परी जनावेगळी गोष्टी सांगे ।
ज्याचे अंतरीं ज्ञान जागे । तोचि साधू ॥ १८ ॥
जाणिजे परमात्मा निर्गुण । त्यासींच म्हणावें ज्ञान ।
त्यावेगळें तें अज्ञान । सर्व कांहीं ॥ १९ ॥
पोट भरावयाकारणें । नाना विद्या अभ्यास करणें ।
त्यास ज्ञान म्हणती परी तेणें । सार्थक नव्हे ॥ २० ॥
देव ओळखावा एक । तेंचि ज्ञान तें सार्थक ।
येर अवघेंचि निरर्थक । पोटविद्या ॥ २१ ॥
जन्मवरी पोट भरिलें । देहाचें संरक्षण केलें ।
पुढें अवघेंचि व्यर्थ गेलें । अंतकाळीं ॥ २२ ॥
एवं पोट भरावयाची विद्या । तियेसी म्हणों नये सद्विद्या ।
सर्वव्यापक वस्तु सद्या । पाविजे तें ज्ञान ॥ २३ ॥
ऐसें जयापाशीं ज्ञान । तोचि जाणावा सज्जन ।
तयापासीं समाधान । पुशिलें पाहिजे ॥ २४ ॥
अज्ञानास भेटतां अज्ञान । तेथें कैचें सांपडेल ज्ञान ।
करंत्यास करंत्याचें दर्शन । होतां भाग्य कैचें ॥ २५ ॥
रोग्यापाशीं रोगी गेला । तेथें कैचें आरोग्य त्याला ।
निर्बळापाशीं निर्बळाला । पाठी कैची ॥ २६ ॥
पिशाच्यापाशीं पिशाच गेलें । तेथें कोण सार्थक झालें ।
उन्मत्तास उन्मत्त भेटलें । त्यास उमजवी कवणू ॥ २७ ॥
भिकाऱ्यापाशीं मागतां भिक्षा । दीक्षाहीनापाशीं
मागतां दीक्षा ।
उजेड पाहतां कृष्णपक्षा । पाविजे कैचा ॥ २८ ॥
अबद्धापाशीं गेला अबद्ध । तो कैसेनि होईल सुबद्ध ।
बद्धास भेटतां बद्ध । सिद्ध नव्हे ॥ २९ ॥
देह्यापाशीं गेला देही । तो कैसेनि होईल विदेही ।
म्हणौनि ज्ञात्यावांचूनि नाहीं । ज्ञानमार्ग ॥ ३० ॥
याकारणें ज्ञाता पहावा । त्याचा अनुग्रह घ्यावा ।
सारासारविचारें जीवा । मोक्ष प्राप्त ॥ ३१ ॥
हरि ॐ तत्सत् । इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
षष्ठदशके देवशोधननिरूपणं नाम प्रथमः समासः ॥ १ ॥
जय जय रघुवीर समर्थ ॥

समास दुसरा : ब्रह्मापावननिरूपण

श्रीराम ॥

एका उपदेशाचीं लक्षणें । सायुज्यप्राप्ति होय जेणें ।
नाना मतांचें पेखणें । कामा नये सर्वथा ॥ १ ॥
ब्रह्मज्ञानावीण उपदेश । तो म्हणों नये विशेष ।
धान्येविण जैसें भूस । खातां नये ॥ २ ॥

नाना काबाड बडविलें। नातरी तक्रचि घुसळिलें ।
 अथवा धुवणचि सेविलें। सावकाश ॥ ३ ॥
 नाना साली भक्षिल्या। अथवा चोड्या चोखिल्या ।
 खोबरें सांडून खादल्या। नरोट्या जैशा ॥ ४ ॥
 तैसें ब्रह्मज्ञानाविण। नाना उपदेशांचा शीण ।
 सार सांडून असार कोण। शहाणा सेवी ॥ ५ ॥
 आतां ब्रह्म जें कां निर्गुण। तेंचि केलें निरूपण ।
 सुचित करावें अंतःकरण। श्रोतेजनीं ॥ ६ ॥
 सकळ सृष्टीची रचना। तें हें पंचभौतिक जाणा ।
 परंतु हें तगेना। सर्वकाळ ॥ ७ ॥
 आदि अंतीं ब्रह्म निर्गुण। तेचि शाश्वताची खूण ।
 येर पंचभौतिक सगुण। नाशवंत ॥ ८ ॥
 येरवीं हीं पाहतां भूतें। देव कैसें म्हणावें त्यातें ।
 भूत म्हणतां मनुष्यातें। विषाद वाटे ॥ ९ ॥
 मा तो जगन्नाथ परमात्मा। त्यासि आणि भूतउपमा ।
 ज्याचा कळेना महिमा। ब्रह्मादिकांसी ॥ १० ॥
 भूतां ऐसा जगदीश। म्हणतां उत्पन्न होतो दोष ।
 याकारणें महापुरुष। सर्व जाणती ॥ ११ ॥
 पृथ्वी आप तेज वायु आकाश। यां सबाह्य जगदीश ।
 पंचभूतांस आहे नाश। आत्मा अविनाशरूपी ॥ १२ ॥
 जें जें रूप आणि नाम। तो तो अवघाच भ्रम ।
 नामरूपातीत वर्म। अनुभवं जाणावें ॥ १३ ॥
 पंचभूतें आणि त्रिगुण। ऐशी अष्टधा प्रकृति जाण ।
 अष्टधा प्रकृतीस नामाभिधान। दृश्य ऐसें ॥ १४ ॥
 तें हें दृश्य नाशिवंत। ऐसें वेद श्रुति बोलत ।
 निर्गुण ब्रह्म शाश्वत। जाणती ज्ञानी ॥ १५ ॥
 जें शस्त्रें तोडितां तुटेना। जें पावकें जाळितां जळेना ।
 जें कालवितां कालवेना। आपेंकरूनी ॥ १६ ॥
 जें वायूचेनि उडेना। जें पडेना ना झडेना ।
 जें घडेना ना दडेना। परब्रह्म तें ॥ १७ ॥
 ज्यासि वर्णचि नसे। जें सर्वांहूनि अनारिसें ।
 परंतु असतचि असे। सर्वकाळ ॥ १८ ॥
 दिसेना तरी काय झालें। परंतु सर्वत्र संचलें ।
 सूक्ष्मचि कोंदाटलें। जेथें तेथें ॥ १९ ॥
 दृष्टीस लागली सवे। जें दिसेल तेंचि पहावें ।
 परंतु गुज तें जाणावें। गौप्य आहे ॥ २० ॥
 प्रगट तें जाणावें असार। आणि गुप्त तें जाणावें सार ।
 सद्गुरुमुखें हा विचार। उमजों लागे ॥ २१ ॥
 उमजेना तें उमजावें। दिसेना तें पहावें ।
 जें कळेना तें जाणावें। विवेकबळें ॥ २२ ॥
 गुप्त तेंचि प्रगटवावें। असाध्य तेंचि साधावें ।
 कानडेंचि अभ्यासावें। सावकाश ॥ २३ ॥
 वेद विरंचि आणि शेष। जेथें शिणले निःशेष ।

तेंचि साधावें विशेष। परब्रह्म तें ॥ २४ ॥
 तरी तें कवणें परी साधावें। तेंचि बोलिलें स्वभावं ।
 अध्यात्मश्रवणें पावावें। परब्रह्म तें ॥ २५ ॥
 पृथ्वी नव्हे आप नव्हे। तेज नव्हे वायु नव्हे ।
 वर्णव्यक्ति ऐसें नव्हे। अव्यक्त तें ॥ २६ ॥
 त्यास म्हणावें देव। वरकड लोकांचा स्वभाव ।
 जितुके गांव तितुके देव। जनांकारणें ॥ २७ ॥
 ऐसा देवाचा निश्चयो झाला। देव निर्गुण प्रत्यया आला ।
 आतां आपणचि आपला। शोध घ्यावा ॥ २८ ॥
 माझें शरीर ऐसें म्हणतो। तरी तो जाण देहावेगळाचि तो ।
 मन माझें ऐसें जाणतो। तरी तो मनही नव्हे ॥ २९ ॥
 पाहतां देहाचा विचार। अवघा तत्त्वांचा विस्तार ।
 तत्त्वं तत्त्व झाडितां सार। आत्माचि उरे ॥ ३० ॥
 आपणासि ठावचि नाहीं। तेथें पाहणें नलगे कांहीं ।
 तत्त्वं ठायींच्या ठायीं। विभागूनि गेलीं ॥ ३१ ॥
 बांधली आहे तों गांठोडी। जो कोणी विचारें सोडी ।
 विचार पाहतां गांठोडी। आढळेना ॥ ३२ ॥
 तत्त्वांचें गांठोडें शरीर। याचा पाहतां विचार ।
 एक आत्मा निरंतर। आपण नाहीं ॥ ३३ ॥
 आपणासि ठावचि नाहीं। जन्म मृत्यु कैचे काई ।
 पाहतां वस्तूच्या ठायीं। पाप पुण्य नसे ॥ ३४ ॥
 पाप पुण्य यमयातना। हें निर्गुणीं तों असेना ।
 आपण तोचि तरी जन्ममरणा। ठावो कैचा ॥ ३५ ॥
 देहबुद्धीनें बांधला। तो विवेकें मोकळा केला ।
 देहातीत होतां पावला। मोक्षपद ॥ ३६ ॥
 झालें जन्माचें सार्थक। निर्गुण आत्मा आपण एक ।
 परंतु हा विवेक। पाहिलाचि पहावा ॥ ३७ ॥
 जागें होतां स्वप्न सरे। विवेक पाहतां दृश्य ओसरे ।
 स्वरूपानुसंधानें तरे। प्राणिमात्र ॥ ३८ ॥
 आपणास निवेदावें। आपण विवेकें नुरावें ।
 आत्मनिवेदन जाणावें। याचें नांव ॥ ३९ ॥
 आधीं अध्यात्मश्रवण। मग सद्गुरुपादसेवन ।
 पुढें आत्मनिवेदन। सद्गुरुप्रसादें ॥ ४० ॥
 आत्मनिवेदनाउपरी। निखळ वस्तु निरंतरी ।
 आपण आत्मा हा अंतरीं। बोध जाहला ॥ ४१ ॥
 त्या ब्रह्मबोधें ब्रह्मचि झाला। संसारखेद तो उडाला ।
 देह प्रारब्धीं टाकिला। सावकाश ॥ ४२ ॥
 यासि म्हणिजे आत्मज्ञान। येणें पाविजे समाधान ।
 परब्रह्मीं अभिन्न। भक्तचि जाहला ॥ ४३ ॥
 आतां होणार तें होईना कां। आणि जाणार तें जाईना कां ।
 तुटली मनांतील आशंका। जन्ममृत्यूची ॥ ४४ ॥
 संसारीं पुंडावें चुकलें। देवां भक्तां ऐक्य झालें ।
 मुख्य देवासि ओळखिलें। सत्संगेंकरूनी ॥ ४५ ॥

हरिः ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे षष्ठदशके
ब्रह्मप्रतिपादननिरूपणं नाम द्वितीयः समासः ॥ २ ॥

समास तीसरा : मायोद्भवनिरूपण
श्रीराम ॥
निर्गुण आत्मा तो निश्चळ । जैसे आकाश अंतराळ ।
घन दाट निर्मळ निश्चळ । सदोदित ॥ १ ॥
जें खंडलेचि नाही असंड । जें उदंडाहूनि उदंड ।
जें गगनाहूनि वाड । अति सूक्ष्म ॥ २ ॥
जें दिसेना ना भासेना । जें उपजेना ना नासेना ।
जें येईना ना जाईना । परब्रह्म तें ॥ ३ ॥
जें चळेना ना ढळेना । जें तुटेना ना फुटेना ।
जें रचेना ना खचेना । परब्रह्म तें ॥ ४ ॥
जें सन्मुखचि सर्वकाळ । जें निष्कलंक आणि निश्चळ ।
सर्वांतर आकाश पाताळ । व्यापूनि असे ॥ ५ ॥
अविनाश तें ब्रह्म निर्गुण । नासे तें माया सगुण ।
सगुण आणि निर्गुण । कालवले ॥ ६ ॥
या कर्दमाचा विचार । करूं जाणती योगीश्वर ।
जैसें क्षीर आणि नीर । राजहंस निवडिती ॥ ७ ॥
जड सकळ पंचभौतिक । त्यामध्ये आत्मा व्यापक ।
तो नित्यानित्यविवेक । पाहतां कळे ॥ ८ ॥
उंसामधील धेईजे रस । येर तें सांडिजे बाकस ।
तैसा जगामध्ये जगदीश । विवेकें ओळखावा ॥ ९ ॥
रस नाशवंत पातळ । आत्मा शाश्वत निश्चळ ।
रस अपूर्ण आत्मा केवळ । परिपूर्ण जाणावा ॥ १० ॥
आत्म्यासारिखें एक असावें । मग तें दृष्टांतासि द्यावें ।
दृष्टांतमिसे समजावें । कैसें तरी ॥ ११ ॥
ऐशी आत्मस्थिति संचली । तेथें माया केशी झाली ।
जैशी आकाशी वाहिली । झुळूक वायूची ॥ १२ ॥
वायूपासून तेज झालें । तेजापासून आप निपजलें ।
आपापासून आकारलें । भूमंडळ ॥ १३ ॥
भूमंडळापासून उत्पत्ती । जीव नेणों झाले किती ।
परंतु ब्रह्म आदि अंती । व्यापून आहे ॥ १४ ॥
जें जें कांहीं निर्माण झालें । तें तें अवघेचि नासलें ।
परी मुळीं ब्रह्म तें संचलें । जैसें तैसें ॥ १५ ॥
घटापूर्वी आकाश असे । घटामध्येही आकाश भासे ।
घट फुटतां न नासे । आकाश जैसें ॥ १६ ॥
तैसें परब्रह्म केवळ । अचळ आणि अढळ ।
मध्ये होत जात सकळ । सचराचर ॥ १७ ॥
जें जें कांहीं निर्माण झालें । तें तें आधीं ब्रह्म
व्यापिलें ।
सर्व नासतां उरलें । अविनाश ब्रह्म ॥ १८ ॥
ऐसें ब्रह्म अविनाश । तें सेविती ज्ञाते पुरुष ।
तत्त्वनिरसनें आपणास । आपण लाभे ॥ १९ ॥

तत्त्वं तत्त्व मेळविलें । त्यासि देह ऐसें नाम ठेविलें ।
तें जाणते पुरुषीं शोधिलें । तत्त्वं तत्त्व ॥ २० ॥
तत्त्वझाडा निःशेष होतां । तेथें निमाली देहअहंता ।
निर्गुण ब्रह्मी ऐक्यता । विवेकें जाहली ॥ २१ ॥
विवेकें देहाकडे पाहिलें । तों तत्त्वं तत्त्व ओसरलें ।
आपण कांहीं नाही आलें । प्रत्ययासी ॥ २२ ॥
आपला आपण शोध घेतां । आपुली तों मायिक वार्ता ।
तत्त्वांतीं उरलें तत्त्वता । निर्गुण ब्रह्म ॥ २३ ॥
आपणाविण निर्गुण ब्रह्म । हेंचि निवेदनाचें वर्म ।
तत्त्वासरिसा गेला भ्रम । मीतूंपणाचा ॥ २४ ॥
मीपण पाहतां आढळेना । निर्गुण ब्रह्म तें चळेना ।
आपण तेंचि परी कळेना । सद्गुरूविण ॥ २५ ॥
सारासार अवघें शोधिलें । तों असार तें निघून गेलें ।
पुढें सार तें उरलें । निर्गुण ब्रह्म ॥ २६ ॥
आधीं ब्रह्म निरूपिलें । तेंचि सकळामध्ये व्यापिलें ।
सकळ अवघेचि नासलें । उरलें तें केवळ ब्रह्म ॥ २७ ॥
होतां विवेकें संहार । तेथें निवडे सारासार ।
आपला आपणासि विचार । ठायीं पडे ॥ २८ ॥
आपण कल्पिलें मीपण । मीपण शोधितां नुरे जाण ।
मीपण गेलिया निर्गुण । आत्माचि स्वयें ॥ २९ ॥
झालिया तत्त्वांचें निरसन । निर्गुण आत्माचि आपण ।
कां दाखवावें मीपण । तत्त्वनिरसनाउपरी ॥ ३० ॥
तत्त्वांमध्ये मीपण गेलें । तरी निर्गुण सहजचि उरलें ।
सोहंभावे प्रत्यया आलें । आत्मनिवेदन ॥ ३१ ॥
आत्मनिवेदन होतां । देवभक्तांस ऐक्यता ।
साचार भक्त विभक्तता । सांडूनि जाहला ॥ ३२ ॥
निर्गुणासि नाही जन्ममरण । निर्गुणासि नाही पाप पुण्य ।
निर्गुणीं अनन्य होतां आपण । मुक्त जाहला ॥ ३३ ॥
तत्त्वीं वेंटाळूनि घेतला । प्राणी संशयें गुंडाळला ।
आपणास आपण भुलला । कोहं म्हणे ॥ ३४ ॥
तत्त्वीं गुंतला म्हणे कोहं । विवेकें पाहतां म्हणे सोहं ।
अनन्य होतां अहं सोहं । मावळलीं ॥ ३५ ॥
याउपरि उर्वरित । तेंचि स्वरूप संत ।
देहीं असोनि देहातीत । जाणजे ऐसा ॥ ३६ ॥
सदेहवृत्ति ते न भंगे । म्हणोनि बोलिलेंच बोलावें लागे ॥
आम्हांसि हें घडलें प्रसंगें । श्रोतीं क्षमा केली
पाहिजे ॥ ३७ ॥
हरिः ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे षष्ठदशके
मायोद्भवनिरूपणं नाम तृतीयः समासः ॥ ३ ॥

जय जय रघुवीर समर्थ ॥
समास चवथा : ब्रह्मनिरूपण
श्रीराम ॥
कृतयुग सत्रा लक्ष अठ्ठावीस सहस्र । त्रेतायुग बारा

लक्ष शाण्व सहस्र ।
द्वापरयुग आठ लक्ष चौसष्ट सहस्र । आतां कलियुग एका ॥ १ ॥
कलियुग चार लक्ष बत्तीस सहस्र । चतुर्युगें त्रेचाळीस
लक्ष वीस सहस्र ।
ऐशीं चतुर्युगें सहस्र । तो ब्रह्मयाचा एक दिवस ॥ २ ॥
ऐसे ब्रह्म सहस्र देखा । तेव्हां विष्णूची एक घटिका ।
विष्णू सहस्र होतां एका । पळ एक ईश्वराचें ॥ ३ ॥
ईश्वर जाय सहस्र वेळ । तें शक्तीचें अर्ध पळ ।
ऐशी संख्या बोलिली सकळ । शास्त्रांतरीं ॥ ४ ॥
चतुर्युगसहस्राणि दिनमेकंपितामहम् ।
पितामहसहस्राणि विष्णोर्घटिकमेव च ॥
विष्णोरेकः सहस्राणि पलमेकं महेश्वरम् ।
महेश्वरसहस्राणि शक्तेरर्धं पलं भवेत् ॥
ऐशा अनन्त शक्ती होती । अनंत रचना होती जाती ।
तरी अखंड खंडेना स्थिति । परब्रह्माची ॥ ५ ॥
परब्रह्मासि कैची स्थिती । परी ही बोलावयाची रीती ।
वेदश्रुती नेति नेति म्हणती । परब्रह्मीं ॥ ६ ॥
चार सहस्र सातशें साठी । इतुकी कलियुगाची राहाटी ।
उरल्या कलियुगाची गोष्टी । ऐसी असे ॥ ७ ॥
चार लक्ष सत्तावीस सहस्र । दोनशें चाळीस संवत्सर ।
पुढें अन्योन्य वर्णसंकर । होणार आहे ॥ ८ ॥
ऐसें रचलें चराचर । येथें एकाहूनि एक थोर ।
पाहतां येथींचा विचार । अंत न लगे ॥ ९ ॥
एक म्हणती विष्णु थोर । एक म्हणती रुद्र थोर ।
एक म्हणती शक्ति थोर । सकळांमध्ये ॥ १० ॥
ऐसे आपुलालेपरी बोलती । परंतु अवघेंचि नासेल कल्पांतीं ।
यदृष्टं तन्नष्टं हें श्रुति । बोलतसे ॥ ११ ॥
आपुलाली उपासना । अभिमान लागला जनां ।
याचा निश्चयो निवडेना । साधुविण ॥ १२ ॥
साधु निश्चयो करिती एक । आत्मा सर्वत्र व्यापक ।
येर हें अवघेंचि मायिक । चराचर ॥ १३ ॥
चित्रीं लिहिली सेना । त्यांत कोण थोर कोण साना ।
हें कां तुम्ही विचाराना । आपुलें ठार्यीं ॥ १४ ॥
स्वप्नीं उदंड देखिलें । लहान थोरही कल्पिलें ।
परंतु जागें झालिया झालें । कैसें पहा ॥ १५ ॥
पाहतां जागृतीचा विचार । कैचें लहान कैचें थोर ।
झाला अवघाचि विचार । स्वप्नरचनेचा ॥ १६ ॥
अवघाचि मायिक विचार । कैचें लहान कैचें थोर ।
लहानथोराचा हा निर्धार । जाणती ज्ञानी ॥ १७ ॥
जो जन्मास प्राणी आला । तो मी थोर म्हणतचि मेला ।
परी याचा विचार पाहिला । पाहिजे श्रेष्ठीं ॥ १८ ॥
जयां झालें आत्मज्ञान । तेचि थोर महाजन ।
वेद शास्त्रें पुराण । साधु संत बोलिले ॥ १९ ॥

एवं सकळांमध्ये थोर । तो एकचि परमेश्वर ।
तयामध्ये हरिहर । होती जाती ॥ २० ॥
तो निर्गुण निराकार । तेथें नाहीं उत्पत्ति स्थिति संहार ।
स्थानमानांचा विचार । ऐलिकडे ॥ २१ ॥
नांव रूप स्थान मान । हा तों अवघाचि अनुमान ।
तथापि होईल निदान । ब्रह्मप्रळयीं ॥ २२ ॥
ब्रह्म प्रळयावेगळें । ब्रह्म नामरूपावेगळें ।
ब्रह्म कोणा एक्या काळें । जैसें तैसें ॥ २३ ॥
करिती ब्रह्मनिरूपण । जाणती ब्रह्म संपूर्ण ।
तेचि जाणावे ब्राह्मण । ब्रह्मविद ॥ २४ ॥
हरिः ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
षष्ठदशके ब्रह्मनिरूपणं नाम चतुर्थः समासः ॥ ४ ॥

समास पांचवा : मायाब्रह्मनिरूपण
श्रीराम ॥
श्रोते पुसती ऐसें । मायाब्रह्म तें कैसें ।
श्रोत्या वक्त्याचे मिषें । निरूपण एका ॥ १ ॥
ब्रह्म निर्गुण निराकार । माया सगुण साकार ।
ब्रह्मासि नाहीं पारावार । मायेसि आहे ॥ २ ॥
ब्रह्म निर्मळ निश्चळ । माया चंचळ चपळ ।
ब्रह्म निरुपाधि केवळ । माया उपाधिरूप ॥ ३ ॥
माया दिसे ब्रह्म दिसेना । माया भासे ब्रह्म भासेना ।
माया नासे ब्रह्म नासेना । कल्पांतकाळीं ॥ ४ ॥
माया रचे ब्रह्म रचेना । माया खचे ब्रह्म खचेना ।
माया रुचे ब्रह्म रुचेना । अज्ञानासी ॥ ५ ॥
माया उपजे ब्रह्म उपजेना । माया मरे ब्रह्म मरेना ।
माया धरे ब्रह्म धरेना । धारणेसी ॥ ६ ॥
माया फुटे ब्रह्म फुटेना । माया तुटे ब्रह्म तुटेना ।
माया विटे ब्रह्म विटेना । अविट तें ॥ ७ ॥
माया विकारी ब्रह्म निर्विकारी । माया सर्व करी ब्रह्म
कांहींच न करी ।
माया नाना रूपें धरी । ब्रह्म तें अरूप ॥ ८ ॥
माया पंचभौतिक अनेक । ब्रह्म तें शाश्वत एक ।
मायाब्रह्माचा विवेक । विवेकी जाणती ॥ ९ ॥
माया लहान ब्रह्म थोर । माया असार ब्रह्म सार ।
माया अर्ति पारावार । ब्रह्मासि नाहीं ॥ १० ॥
सकळ माया विस्तारली । ब्रह्मस्थिति आच्छादिली ।
परी ते निवडून घेतली । साधुजनीं ॥ ११ ॥
गोंडाळ सांडून नीर घेइजे । नीर सांडून क्षीर सेविजे ।
माया सांडून अनुभविजे । परब्रह्म तैसें ॥ १२ ॥
ब्रह्म आकाशा ऐसें निवळ । माया वसुंधरा डहुळ ।
ब्रह्म सूक्ष्म केवळ । माया स्थूलरूप ॥ १३ ॥
ब्रह्म तें अप्रत्यक्ष असे । माया ते प्रत्यक्ष दिसे ।
ब्रह्म तें समचि असे । माया ते विषमरूप ॥ १४ ॥

माया लक्ष्य ब्रह्म अलक्ष्य । माया साक्ष ब्रह्म असाक्ष ।
 मायेमध्ये दोन्ही पक्ष । ब्रह्मी पक्षचि नाही ॥ १५ ॥
 माया पूर्वपक्ष ब्रह्म सिद्धांत । माया असत् ब्रह्म सत् ।
 ब्रह्मासि नाही करणें हित । मायेसि आहे ॥ १६ ॥
 ब्रह्म अखंड घनदाट । माया पंचभौतिक पोंचट ।
 ब्रह्म तें निरंतर निघोट । माया ते जुनी जर्जरी ॥ १७ ॥
 माया घडे ब्रह्म घडेना । माया पडे ब्रह्म पडेना ।
 माया विघडे ब्रह्म विघडेना । जैसें तैसें ॥ १८ ॥
 ब्रह्म असतचि असे । माया निरसितांच निरसे ।
 ब्रह्मास कल्पांत नसे । मायेसि असे ॥ १९ ॥
 माया कठिण ब्रह्म कोमळ । माया अल्प ब्रह्म विशाळ ।
 माया नसे सर्वकाळ । ब्रह्मचि असे ॥ २० ॥
 वस्तु नव्हे बोलिजे ऐशी । माया जैशी बोलिजे तैशी ।
 काळ पावेना वस्तूसी । मायेसी झडपी ॥ २१ ॥
 नाना रूप नाना रंग । तितुका मायेचा प्रसंग ।
 माया भंगे ब्रह्म अभंग । जैसें तैसें ॥ २२ ॥
 आतां असो हा विस्तार । चालत जातें सचराचर ।
 तितुकी माया परमेश्वर । सबाह्य अभ्यंतरी ॥ २३ ॥
 सकळ उपाधीवेगळा । तो परमात्मा निराळा ।
 जळीं असोन नातळे जळा । आकाश जैसें ॥ २४ ॥
 मायाब्रह्मांचें विवरण । करितां चुके जन्ममरण ।
 संतांसि गेलिया शरण । मोक्ष लाभे ॥ २५ ॥
 अरे या संतांचा महिमा । बोलावया नाही सीमा ।
 जयांचेनि जगदात्मा । अंतरीच होय ॥ २६ ॥
 हरिः तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 षष्ठदशके मायाब्रह्मनिरूपणं नाम पंचमः समासः ॥ ५ ॥
 जय जय रघुवीर समर्थ ॥

समास सहावा : सृष्टीकथन

श्रीराम ॥

सृष्टीपूर्वीच ब्रह्म असे । तेथें सृष्टि मुळीच नसे ।
 आतां सृष्टि दिसत असे । ते सत्य कीं मिथ्या ॥ १ ॥
 तुम्ही सर्वज्ञ गोसावी । माझी आशंका फेडावी ।
 ऐसा श्रोता विनवी । वक्तयासी ॥ २ ॥
 आतां ऐका प्रत्युत्तर । कथेसि व्हावें तत्पर ।
 वक्ता सर्वज्ञ उदार । बोलता जाहला ॥ ३ ॥
 जीवभूतः सनातनः । ऐसें गीतेचें वचन ।
 येणें वाक्यें सत्यपण । सृष्टीस आलें ॥ ४ ॥
 यदृष्टं तन्नष्टं येणेंस । वाक्यें सृष्टि मिथ्यापणें ।
 सत्य मिथ्या ऐसें कोणें । निवडावें ॥ ५ ॥
 सत्य म्हणों तरी नासे । मिथ्या म्हणों तरी दिसे ।
 आतां जैसें आहे तैसें । बोलिजेल ॥ ६ ॥
 सृष्टीमध्ये बहु जन । अज्ञान आणि सज्ञान ।
 म्हणोनियां समाधान । होत नाही ॥ ७ ॥

ऐका अज्ञानाचें मत । सृष्टि आहे ते शाश्वत ।
 देव धर्म तीर्थ व्रत । सत्यचि आहे ॥ ८ ॥
 बोले सर्वज्ञांचा राजा । मूर्खस्य प्रतिमापूजा ।
 ब्रह्मप्रळयाच्या पैजा । घालूं पाहे ॥ ९ ॥
 तंव बोले तो अज्ञान । तरी कां करिसी संध्या स्नान ।
 गुरुभजन तीर्थाटन । कासया करावें ॥ १० ॥
 तीर्थे तीर्थे निर्मलं ब्रह्मवृन्दम् । वृन्दे वृन्दे
 तत्त्वचिन्तानुवादः ।
 वादे वादे जायते तत्त्वबोधः । बोधे बोधे भासते चन्द्रचूडः ॥ १ ॥
 ऐसें चन्द्रचूडाचें वचन । सद्गुरूचें उपासन ।
 गुरुगीतानिरूपण । बोलिलें हरे ॥ ११ ॥
 गुरूसि कैसें भजावें । आधीं तयासि ओळखावें ।
 त्याचें समाधान घ्यावें । विवेकें स्वयें ॥ १२ ॥
 ब्रह्मानन्दं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिम् द्वन्द्वातीतं
 गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ।
 एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतम् भावातीतं
 त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥ १ ॥
 गुरुगीतेचें वचन । ऐसें सद्गुरूचें ध्यान ।
 तेथें सृष्टि मिथ्या भान । उरेल कैचें ॥ १३ ॥
 ऐसें सज्ञान बोलिला । सद्गुरु तो ओळखिला ।
 सृष्टि मिथ्या ऐसा केला । निश्चितार्थ ॥ १४ ॥
 श्रोता ऐसें न मानी कदा । अधिक उठिला विवादा ।
 म्हणे कैसा रे गोविंदा । अज्ञान म्हणतोसी ॥ १५ ॥
 जीवभूतः सनातनः । ऐसें गीतेचें वचन ।
 तयासि तूं अज्ञान । म्हणतोसि कैसा ॥ १६ ॥
 ऐसा श्रोता आक्षेप करी । विषाद मानिला अंतरी ।
 याचें प्रत्युत्तर चतुरीं । सावध परिसावें ॥ १७ ॥
 गीतेत बोलिला गोविंद । त्याचा न कळे तुज भेद ।
 म्हणोनियां व्यर्थ खेद । वाहतोसि ॥ १८ ॥
 अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां । माझी विभूती पिंपळ । म्हणोनि
 बोलिला गोपाळ ।
 वृक्ष तोडितां तत्काळ । तुटत आहे ॥ १९ ॥
 नैनं छिंदति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १ ॥
 शस्त्रांचेनि तुटेना । अग्नीचेनि जळेना ।
 उदकामध्ये कालवेना । स्वरूप माझें ॥ २० ॥
 पिंपळ तुटे शस्त्रानें । पिंपळ जळे पावकानें ।
 पिंपळ कालवे उदकानें । नाशवंत ॥ २१ ॥
 तुटे जळे बुडे उडे । आतां ऐक्य कैसें घडे ।
 म्हणोनि हें उजेडे । सद्गुरुमुखें ॥ २२ ॥
 इन्द्रियाणां मनश्चास्मि । कृष्ण म्हणे मन तो मी ।
 तरी कां आवरावी ऊर्मी । चंचळ मनाची ॥ २३ ॥
 ऐसें कृष्ण कां बोलिला । साधनमार्ग दाखविला ।

खडे मांडूनि शिकविला। ओनामा जेवीं ॥ २४ ॥
 ऐसा आहे वाक्यभेद। सर्व जाणे तो गोविंद ।
 देहबुद्धीचा विवाद। कामा नये ॥ २५ ॥
 वेद शास्त्र श्रुति स्मृती। तेथें वाक्यभेद पडती ।
 ते सर्वही निवडती। सद्गुरूचेनि वचनें ॥ २६ ॥
 वेदशास्त्रांचें भांडण। शस्त्रें तोडी ऐसा कोण ।
 हें निवडेना साधुविण। कदा कल्पांतीं ॥ २७ ॥
 पूर्वपक्ष आणि सिद्धांत। शास्त्रीं बोलिला सकेत ।
 याचा होय निश्चितार्थ। साधुमुखें ॥ २८ ॥
 येऱ्हावीं वादाचीं उत्तरें। एकाहूनि एक थोरें ।
 बोलूं जातां अपारें। वेदशास्त्रें ॥ २९ ॥
 म्हणोनि वादविवाद। सांडूनि कीजे संवाद ।
 तेणें होय ब्रह्मानंद। स्वानुभवे ॥ ३० ॥
 एके कल्पनेचे पोटीं। होती जाती अनंत सृष्टी ।
 तया सृष्टीची गोष्टी। साच केवीं ॥ ३१ ॥
 कल्पनेचा केला देव। तेथें झाला दृढ भाव ।
 देवालागीं येतां खेव। भक्त दुःखें दुखवला ॥ ३२ ॥
 पाषाणाचा देव केला। एके दिवशीं भंगोनि गेला ।
 तेणें भक्त दुखवला। रडे पडे आक्रंदे ॥ ३३ ॥
 देव हारपला घरीं। एक देव नेला चोरीं ।
 एक देव दुराचारीं। फोडिला बळें ॥ ३४ ॥
 एक देव जापाणिला। एक देव उदकीं टाकिला ।
 एक देव नेऊन घातला। पायांतळीं ॥ ३५ ॥
 काय सांगों तीर्थमहिमा। मोडोनि गेला दुरात्मा ।
 थोर सत्व होतें तें मा। काय जाहलें कळेना ॥ ३६ ॥
 देव घडिला सोनारीं। देव ओतिला ओतारीं ।
 एक देव घडिला पाथरीं। पाषाणाचा ॥ ३७ ॥
 नर्मदा गंडिकातीरीं। देव पडिले लक्षवरी ।
 त्यांची संख्या कोण करी। असंख्यात गोटे ॥ ३८ ॥
 चक्रतीर्थी चक्रांकित। देव असती असंख्यात ।
 नाही मनीं निश्चितार्थ। एक देव ॥ ३९ ॥
 बाण तांदळे ताम्रनाणें। स्फटिक देव्हारां पूजणें ।
 ऐसे देव कोण जाणे। खरे कीं खोटे ॥ ४० ॥
 देव रेशिमाचा केला। तोही तुटोनियां गेला ।
 आतां नवा नेम धरिला। मृत्तिकेच्या लिंगाचा ॥ ४१ ॥
 आमचा देव बहु सत्य। आम्हांस आकांतीं पावत ।
 पूर्ण करी मनोरथ। सर्वकाळ ॥ ४२ ॥
 आतां याचें सत्त्व गेलें। प्राप्त होतें तें झालें ।
 प्राक्तन नवचे पालटिलें। ईश्वराचेनि ॥ ४३ ॥
 धातु पाषाण मृत्तिका। चित्रलेप काष्ठ देखा ।
 तेथें देव कैंचा मूर्खा। भ्रांति पडिली ॥ ४४ ॥
 हे आपुलाली कल्पना। प्राक्तना-ऐशीं फळें जाणा ।
 परी त्या देवाच्या खुणा। वेगळ्याचि ॥ ४५ ॥

नानाशास्त्रविदो लोका नानादैवतपूजकाः ।
 आत्मज्ञानं विना पार्थ सर्वकर्म निरर्थकम् ॥ १ ॥
 म्हणोनि हें माया भ्रमणें। सृष्टि मिथ्या कोटिगुणें ।
 वेद शास्त्रें पुराणें। ऐशींच बोलती ॥ ४६ ॥
 साधु संत महानुभाव। त्यांचा ऐसाचि अनुभव ।
 पंचभूतातीत देव। सृष्टि मिथ्या ॥ ४७ ॥
 सृष्टीपूर्वीं सृष्टि चालतां। सृष्टि अवघी
 संहारतां ।
 शाश्वत देव तत्त्वतां। आदि अंतीं ॥ ४८ ॥
 ऐसा सर्वांचा निश्चयो। यदर्थी नाही संशयो ।
 व्यतिरेक आणि अन्वयो। कल्पनारूप ॥ ४९ ॥
 एके कल्पनेचे पोटीं। बोलिजेती अष्ट सृष्टि ।
 तये सृष्टीची गोष्टी। सावध ऐका ॥ ५० ॥
 एक कल्पनेची सृष्टी। दुसरी शाब्दिक सृष्टी ।
 तिसरी प्रत्यक्ष सृष्टी। जाणती सर्व ॥ ५१ ॥
 चौथी चित्रलेप सृष्टी। पांचवी स्वप्नसृष्टी ।
 साहावी गंधर्वसृष्टी। ज्वरसृष्टी सातवी ॥ ५२ ॥
 आठवी दृष्टिबंधन। ऐशा अष्ट सृष्टि जाण ।
 यांमध्ये श्रेष्ठ कोण। सत्य मानावी ॥ ५३ ॥
 म्हणोन सृष्टी नाशवंत। जाणती संत महंत ।
 सगुण भजावा निश्चित। निश्चयालागीं ॥ ५४ ॥
 सगुणाचेनि आधारें। निर्गुण पाविजे निर्धारें ।
 सारासारविचारें। संतसंगें ॥ ५५ ॥
 आतां असो हें बहुत। संतसंगें केलें नेमस्त ।
 येरवीं चित्त दुश्चित। संशयीं पडे ॥ ५६ ॥
 तंव शिष्यें आक्षेपिलें। सृष्टी मिथ्या ऐसें कळलें ।
 परी हें दृश्य अवघें नाथिलें। तरी दिसतें कां ॥ ५७ ॥
 दृश्य प्रत्यक्ष दिसतें। म्हणोनि सत्यचि वाटतें ।
 यासि काय करावें तें। सांगा स्वामी ॥ ५८ ॥
 याचें प्रत्युत्तर भलें। पुढिले समासी बोलिलें ।
 श्रोतीं श्रवण केलें। पाहिजे पुढें ॥ ५९ ॥
 एवं सृष्टि मिथ्या जाण। जाणोनि रक्षावें सगुण ।
 ऐशी हे अनुभवाची खूण। अनुभवी जाणती ॥ ६० ॥
 हरि ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 षष्ठदशके सृष्टिकथानिरूपणं नाम षष्ठः
 समासः ॥ ६ ॥

समास सातवा : सगुणभजन
 श्रीराम ॥
 ज्ञानें दृश्य मिथ्या झालें। तरी कां पाहिजे भजन केलें ।
 तेणें काय प्राप्त झालें। हें मज निरूपावें ॥ १ ॥
 ज्ञानाहून थोर असेना। तरी कां पाहिजे उपासना ।
 उपासनेनें जनां। काय प्राप्त ॥ २ ॥
 मुख्य सार तें निर्गुण। तेथें दिसेचिना सगुण ।

भजन केलियाचा गुण। मज निरूपावा ॥ ३ ॥
 जें प्रत्यक्ष नाशवंत। त्यासि भजावें किंनिमित्त ।
 सत्य सांडून असत्य। कोणें भजावें ॥ ४ ॥
 असत्याचा प्रत्ययो आला। तरी मग नेम कां लागला ।
 सत्य सांडून गलबला। कासया करावा ॥ ५ ॥
 निर्गुणानें मोक्ष होतो। प्रत्यक्ष प्रत्यय येतो ।
 सगुण काय देऊं पाहतो। सांगा स्वामी ॥ ६ ॥
 सगुण नाशवंत ऐसें सांगतां। पुनः भजन करावें
 म्हणतां ।
 तरी कासयासाठीं आतां। भजन करूं ॥ ७ ॥
 स्वामीचे भिडेनें बोलवेना। येव्हीं हें कांहींच मानेना ।
 साध्यचि झालिया साधना। कां प्रवर्तावें ॥ ८ ॥
 ऐसें श्रोतयाचें बोलणें। शब्द बोले निर्बुजलेपणें ।
 याचें उत्तर ऐकणें। म्हणे वक्ता ॥ ९ ॥
 सद्गुरु वचन प्रतिपालन। हेंचि मुख्य परमार्थाचें लक्षण ।
 वचनभंग करितां विलक्षण। सहजचि जाहलें ॥ १० ॥
 म्हणोनि आज्ञेसि वंदावें। सगुण भजन मानावें ।
 श्रोता म्हणे हें देवें। कां प्रयोजिलें ॥ ११ ॥
 काय मानिला उपकार। कोण झाला साक्षात्कार ।
 किंवा प्रारब्धाचें अक्षर। पुसिलें देवें ॥ १२ ॥
 होणार हें तों पालटेना। भजनें काय करावें जना ।
 हें तों पाहतां अनुमाना। कांहींच न ये ॥ १३ ॥
 स्वामीची आज्ञा प्रमाण। कोण करील अप्रमाण ।
 परंतु याचा काय गुण। मज निरूपावा ॥ १४ ॥
 वक्ता म्हणे सावधपणें। सांग ज्ञानाची लक्षणें ।
 तुज कांहीं लागे करणें। किंवा नाही ॥ १५ ॥
 करणें लागे भोजन। करणें लागे उदकप्राशन ।
 मळमूत्रत्यागलक्षण। तेंही सुटेना ॥ १६ ॥
 जनाचें समाधान राखावें। आपुलें पारिखें ओळखावें ।
 आणि भजनचि मोडावें। हें कोण ज्ञान ॥ १७ ॥
 ज्ञान विवेकें मिथ्या झालें। परंतु अवघें नाही टाकिलें ।
 तरी मग भजनेंचि काय केलें। सांग बापा ॥ १८ ॥
 साहेबास लोटांगणीं जावें। नीचासारिखें व्हावें ।
 आणि देवास न मानावें। हें कोण ज्ञान ॥ १९ ॥
 हरि हर ब्रह्मादिक। हे जयाचे आज्ञाधारक ।
 तूं एक मानवी रंक। भजसि ना तरी काय गेलें ॥ २० ॥
 आमुचे कुळीं रघुनाथ। रघुनाथ आमुचा परमार्थ ।
 जो समर्थाचाही समर्थ। देवां सोडविता ॥ २१ ॥
 त्याचे आम्ही सेवकजन। सेवा करितां झालें ज्ञान ।
 तेथें अभाव धरितां पतन। पाविजेल कीं ॥ २२ ॥
 सद्गुरु सांगती सारासार। त्यास कैसें म्हणावें असार ।
 तुज काय सांगणें विचार। शाहाणे जाणती ॥ २३ ॥
 समर्थाचे मनींचें तुटे। तेंचि जाणावें अदृष्ट खोटें ।

राज्यपदापासून करटें। चवले जैसें ॥ २४ ॥
 मी थोर वाटे मनीं। तो नव्हे ब्रह्मज्ञानी ।
 विचार पाहतां देहाभिमानी। प्रत्यक्ष दिसे ॥ २५ ॥
 वस्तु भजन करीना। न करीं ऐसेंही म्हणेना ।
 तरी जाणावी ती कल्पना। दडोन राहिली ॥ २६ ॥
 ना तें ज्ञान ना तें भजन। उगाचि आला देहाभिमान ।
 तेथें नाही कीं अनुमान। प्रत्ययो तुझा ॥ २७ ॥
 तरी आतां ऐसें न करावें। रघुनाथभजनीं लागावें ।
 तेणेंचि ज्ञान बोलावें। चळेना ऐसें ॥ २८ ॥
 करी दुर्जनांचा संहार। भक्तजनांचा आधार ।
 ऐसा हा चमत्कार। रोकडा चाले ॥ २९ ॥
 मनीं धरावें तें होतें। विघ्न अवघेंचि नासोनि जातें ।
 कृपा केलिया रघुनाथें। प्रचीति येते ॥ ३० ॥
 रघुनाथभजनें ज्ञान झालें। रघुनाथभजनें महत्व
 वाढलें ।
 म्हणोनि तुवां केलें। पाहिजे आधीं ॥ ३१ ॥
 हें तों आहे सप्रचीत। आणि तुज वाटेना प्रचित ।
 साक्षात्कारें नेमस्त। प्रत्ययो करावा ॥ ३२ ॥
 रघुनाथ स्मरोन कार्य करावें। तें तत्काळचि सिद्धि पावे ।
 कर्ता राम हें असावें। अभ्यंतरीं ॥ ३३ ॥
 कर्ता राम मी नव्हे आपण। ऐसें सगुण निवेदन ।
 निर्गुणीं तें अनन्य। निर्गुणचि होइजे ॥ ३४ ॥
 मी कर्ता ऐसें म्हणतां। कांहींच घडेना सर्वथा ।
 प्रतीत पाहसी तरी आतां। शीघ्रचि आहे ॥ ३५ ॥
 मी कर्ता ऐसें म्हणसी। तेणें तूं कष्टी होसी ।
 राम कर्ता म्हणतां पावसी। यश कीर्ति प्रताप ॥ ३६ ॥
 एके भावनेसाठीं। देवासि पडे तुटी ।
 कां ते होय कृपादृष्टी। देव कर्ताभावितां ॥ ३७ ॥
 आपण आहे दो दिवसांचा। आणि देव बहुतां काळांचा ।
 आपण थोडे ओळखीचा। देवास त्रैलोक्य जाणे ॥ ३८ ॥
 याकारणें रघुनाथ भजन। त्यासि मानिती बहुत जन ।
 ब्रह्मादिक आदिकरून। रामभजनीं तत्पर ॥ ३९ ॥
 ज्ञानबळें उपासना। अम्ही भक्त जरी मानूं ना ।
 तरी या दोषाचिया पतना। पावों अभक्तपणें ॥ ४० ॥
 देव उपेक्षी थोरपणें। तरी मग त्याचें तोचि जाणे ।
 अप्रमाण तें श्लाघ्यवाणें। नव्हेचि कीं श्रेष्ठा ॥ ४१ ॥
 देहास लागली उपासना। आपण विवेकें उरेना ।
 ऐशी स्थिति सज्जना। अंतरींची ॥ ४२ ॥
 सकळ मिथ्या होऊन जातें। हें रामभजनें कळों येतें ।
 दृश्य ज्ञानियांचें मते। स्वप्न जैसें ॥ ४३ ॥
 मिथ्या स्वप्नविवंचना। तैशी हे सृष्टिरचना ।
 दृश्य मिथ्या साधुजनां। कळों आलें ॥ ४४ ॥
 आक्षेप झाला श्रोतयांसी। मिथ्या तरी दिसतें कां आम्हासीं ।

याचें उत्तर पुढिलें समासीं। बोलिलें असे ॥ ४५ ॥
हरि ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
षष्ठदशके सगुणभजननिरूपणं नाम सप्तमः समासः ॥ ७ ॥

समास आठवा : दृश्यनिरूपण

श्रीराम ॥

मागां श्रोतीं पुसिलें होतें। दृश्य मिथ्या तरी कां दिसतें ।
त्याचें उत्तर बोलिले तें। सावधान ऐका ॥ १ ॥
देखिलें तें सत्यचि मानावें। हें ज्ञात्याचें देखणें नव्हे ।
जड मूढ अज्ञान जीवें। हें सत्य मानिजे ॥ २ ॥
एका देखिल्यासाठीं। लटिक्या कराव्या ग्रंथकोटी ।
संतमहंतांच्या गोष्टी। त्याही मिथ्या मानाव्या ॥ ३ ॥
माझें दिसतें हेंचि खरें। तेथें चालेना दुसरें ।
ऐशिया संशयाच्या भरें। भरोंचि नये ॥ ४ ॥
मृगें देखिलें मृगजळ। तेथें धावे तें बरळ ।
जळ नव्हे मिथ्या सकळ। त्या पशुसि कोणें म्हणावें ॥ ५ ॥
रात्रौ स्वप्न देखिलें। बहुत द्रव्य सांपडलें ।
बहुत जनांसि वेव्हारिलें। तें खरें कैसेनि मानावें ॥ ६ ॥
कुशळ चित्तारी विचित्र। तेणें निर्माण केलें चित्र ।
देखतां उठे प्रीति मात्र। परंतु तेथें मृत्तिका ॥ ७ ॥
नाना वनिता हस्ती घोडे। रात्रौ देखतां मन बुडे ।
दिवसा पाहतां कातडें। कंटाळवाणें ॥ ८ ॥
काष्ठी पाषाणी पुतळ्या। नाना प्रकारें निर्मिल्या ।
परम सुंदर वाटल्या। परंतु तेथें पाषाण ॥ ९ ॥
नाना गोपुरीं पुतळ्या असती। वक्रांगें वक्रदृष्टीं पाहती ।
लाघव देखता भरे वृत्ती। परंतु तेथें त्रिभाग ॥ १० ॥
खेळतां नेटके दशावतारी। तेथें येती सुंदर नारी ।
नेत्र मोडिती कळाकुसरीं। परी ते अवघे धटिंगण ॥ ११ ॥
सृष्टि बहुरंगी असत्य। बहुरूपाचें हें कृत्य ।
तुज वाटे दृश्य सत्य। परी हे जाण अविद्या ॥ १२ ॥
मिथ्या साचासारिखें देखिलें। परी तें पाहिजे विचारिलें ।
दृष्टि तरळतां भासलें। तें साच कैसें मानावें ॥ १३ ॥
वरी पाहतां पालथें आकाश। उदकीं पाहतां उताणें
आकाश ।
मध्ये चांदण्याचाही प्रकाश। परी तें अवघें मिथ्या ॥ १४ ॥
नृपतीनें चित्तारी आणिले। ज्याचे त्या ऐसे पुतळे केले ।
पाहतां तेचि ऐसे गमले। परी ते अवघे मायिक ॥ १५ ॥
नेत्रीं कांहीं बाहुली नसे। जेव्हां जें पहावें तेव्हां
तें भासे ।
डोळां प्रतिबिंब दिसे। तें साच कैसेनी ॥ १६ ॥
जितुके बुडबुडे उठती। तितुक्यांमध्ये रूपें दिसती ।
क्षणामध्ये फुटोनि जाती। रूपें मिथ्या ॥ १७ ॥
लघुदर्पणें दोनी चारी होतीं। तितुकीं मुखें प्रतिबिंबती ।
परी तीं मिथ्या आदिअंतीं। एकचि मुख ॥ १८ ॥

नदीतीरीं भार जातां। दुसरा भार दिसे पालथा ।
कां पडसादाचा अवचितां। गजर उठे ॥ १९ ॥
वापी सरोवरांचें नीर। तेथें पशु पक्षी नर वानर ।
नाना पत्रें वृक्ष विस्तार। दिसे दोहीं सवां ॥ २० ॥
एक शस्त्र झाडूं जातां। दोन दिसती तत्त्वतां ।
नाना तंतु टणत्कारितां। द्विधा भासती ॥ २१ ॥
कां ते दर्पणाचे मंदिरीं। बैसली सभा दिसे दुसरी ।
बहुत दीपांचिये हारीं। बहुत छाया दिसती ॥ २२ ॥
ऐसें हें बहुविध भासे। साचासारिखें दिसे ।
परी हें सत्य म्हणोन कैसें। विश्वासावें ॥ २३ ॥
माया मिथ्या बाजीगिरी। दिसे साचाचिये परी ।
परी हे जाणत्यानें खरी। मानूचि नये ॥ २४ ॥
लटिकें साचा ऐसे भावावें तरी मग पारखी कासया असावें ।
एवं ये अविद्येचे गोवें। ऐसेचि असती ॥ २५ ॥
मनुष्यांची बाजीगिरी। बहुत जनां वाटे खरी ।
शेवट पाहतां निर्धारीं। मिथ्या होय ॥ २६ ॥
तैशीच माव राक्षसांची। देवांसही वाटे साची ।
पंचवटिकेसि मृगाची। पाठी घेतली रामें ॥ २७ ॥
पूर्वकाया पालटिती। एकाचेचि बहुत होती ।
रक्तबिंदीं जन्मती। रजनीचर ॥ २८ ॥
नाना पदार्थ फळेंचि झाले। द्वारकेमध्ये प्रवेशले ।
कृष्णें दैत्य किती वधिले। कपटरूपी ॥ २९ ॥
कैसें कपट रावणाचें। शिर केलें मावेचें ।
काळनेमीच्या आश्रमाचें। अपूर्व कैसें ॥ ३० ॥
नाना दैत्य कपटमती। जे देवांसही नाटोपती ।
मग निर्माण होऊन शक्ती। संहार केला ॥ ३१ ॥
ऐसी राक्षसांची माव। जाणों न शक्ती देव ।
कपटविद्येचें लाघव। अघटित ज्यांचें ॥ ३२ ॥
मनुष्यांची बाजीगिरी। राक्षसांची वोडंबरी ।
भगवंताची नानापरी। विचित्र माया ॥ ३३ ॥
हे साचासारिखीच देइसे। विचारितांचि निरसे ।
मिथ्याच परी आभासे। निरंतर ॥ ३४ ॥
साच म्हणावी तरी हे नासे। मिथ्या म्हणावी तरी हे दिसे ।
दोहीं पदार्थीं अविश्वासे। सांगतां मन ॥ ३५ ॥
परंतु हें नव्हे साचार। मायेचा मिथ्या विचार ।
दिसतें हें स्वप्नाकार। जाण बापा ॥ ३६ ॥
तथापि असो तुजला। भासचि सत्य वाटला ।
तरी तेथें चुका पडिला। ऐक बापा ॥ ३७ ॥
दृश्यभास अविद्यात्मक। तुझाही देह तदात्मक ।
म्हणोनि हा विवेक। तेथें संचरला ॥ ३८ ॥
दृष्टीनें दृश्य देखिलें। मन भासावरी बैसलें ।
परी तें लिंगदेह झालें। अविद्यात्मक ॥ ३९ ॥
अविद्येनें अविद्या देखिली। म्हणोन गोष्टी विश्वासली ।

तुझी काया अवधी संचली । अविद्येची ॥ ४० ॥
तेचि काया मी आपण । हें देहबुद्धीचें लक्षण ।
येणेंकरितां झालें प्रमाण । दृश्य अवधें ॥ ४१ ॥
इकडे सत्य मानिला देह । तिकडे दृश्य सत्य हा निर्वाह ।
दोंहींमध्ये हा संदेह । पैसावला बळें ॥ ४२ ॥
देहबुद्धी केली बळकट । आणि ब्रह्म पाहों गेला धीट ।
तों दृश्यानें रोधिली वाट । परब्रह्माची ॥ ४३ ॥
तेथें साच मानिलें दृश्याला । निश्चयचि बाणोनि गेला ।
पहा हो केवढा चुका पडिला । अकस्मात् ॥ ४४ ॥
आतां असो हें बोलणें । ब्रह्म न पाविजे मीपणें ।
देहबुद्धीची लक्षणें । दृश्य भावित्ती ॥ ४५ ॥
अस्थींच्या देहीं मांसाचा गोळा । पाहेन म्हणे
ब्रह्मींचा सोहळा ।
तो ज्ञाता नव्हे आंधळा । केवळ मूर्ख ॥ ४६ ॥
दृष्टीस दिसे मनास भासे । तितुकें काळांतरीं नासे ।
म्हणोनि दृश्यातीत असे । परब्रह्म तें ॥ ४७ ॥
परब्रह्म तें शाश्वत । माया तेचि अशाश्वत ।
ऐसा बोलिला निश्चितार्थ । नानाशास्त्रीं ॥ ४८ ॥
आतां पुढें निरूपण । देहबुद्धीचें लक्षण ।
चुका पडिला तो कोण । बोलिलें असे ॥ ४९ ॥
मी कोण हें जाणावें । मीपण त्यागून अनन्य व्हावें ।
मग समाधान तें स्वभावे । अंगीं बाणे ॥ ५० ॥
हरिः ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
षष्ठदशके दृश्यनिरसनं नाम अष्टमः समासः ॥ ८ ॥

श्री रघुवीर समर्थ ॥

समास नववा : सारशोधन

श्रीराम ॥

गुप्त आहे उदंड धन । काय जाणती सेवकजन ।
तयांस आहे तें ज्ञान । बाह्याकाराचें ॥ १ ॥
गुप्त ठेविले उदंड अर्थ । आणि प्रगट दिसती पदार्थ ।
शहाणे शोधित स्वार्थ । अंतरीं असे ॥ २ ॥
तैसें दृश्य हें मायिक । पाहत असती सकळ लोक ।
परी जयांस ठाउका विवेक । ते अंतर जाणती ॥ ३ ॥
द्रव्य ठेऊन जळ सोडिलें । लोक म्हणती सरोवर भरलें ।
तयाचें अभ्यंतर कळलें । समर्थ जनांसी ॥ ४ ॥
तैसे ज्ञाते जे समर्थ । तिहीं ओळखिला परमार्थ ।
इतर ते करिती स्वार्थ । दृश्य पदार्थांचा ॥ ५ ॥
काबाडी वाहती काबाड । श्रेष्ठ भोगिती रत्नें जाड ।
हें जयांचें त्यांस गोड । कर्मयोगें ॥ ६ ॥
एक काष्ठस्वार्थ करिती । एक शुभा एकवटिती ।
तैसे नव्हेत कीं नृपती । सारभोक्ते ॥ ७ ॥
जयांस आहे विचार । ते सुखासनीं झाले स्वार ।
इतर ते जवळील भार । वाहतचि मेले ॥ ८ ॥

एक दिव्यान्नं भक्षिती । एक विष्टा सावडिती ।
आपण वर्तल्याचा घेती । साभिमान ॥ ९ ॥
सार सेविजे श्रेष्ठीं । असार घेइजे वृथापुष्टीं ।
सारासाराची गोष्टी । सज्ञान जाणती ॥ १० ॥
गुप्त परिस चिंतामणी । प्रगट खडे काचमणी ।
गुप्त हेम रत्नखाणी । प्रगट पाषाण मृत्तिका ॥ ११ ॥
अव्हाशंख अव्हावेल । गुप्त वनस्पती अमूल्य ।
एरंड धोत्रे बहुसाल । प्रगट शिंपी ॥ १२ ॥
कोठें दिसेना कल्पतरू । उदंड शेरांचा विस्तरू ।
पाहतां नाहीं मैलागरू । बोरी बाभळी उदंड ॥ १३ ॥
कामधेनु जाणिजे इंद्रें । सृष्टीत उदंड खिल्लारें ।
महद्भाग्य भोगिजे नृपवरें । इतरां कर्मानुसार ॥ १४ ॥
नाना व्यापार करिती जन । अवधेच म्हणती सकांचन ।
परंतु कुबेराचें महिमान । कोणासीच न ये ॥ १५ ॥
तैसा ज्ञानी योगीश्वर । गुप्तार्थलाभाचा ईश्वर ।
इतर ते पोटाचे किंकर । नाना मते धुंडिती ॥ १६ ॥
तस्मात् सार तें दिसेना । आणि असार तें दिसे जनां ।
सारासारविचंन । साधु जाणती ॥ १७ ॥
दिसेना जें गुप्त धन । तयास करणें लागे अंजन ।
गुप्त परमात्मा सज्जन । संगतीं शोधावा ॥ १९ ॥
रायाचें सान्निध्य होतां । सहजचि लाभे श्रीमंतता ।
तैसा हा सत्संग धरितां । सद्बस्तु लाभे ॥ २० ॥
सद्बस्तुस लाभे सद्बस्तु । अव्यवस्थासि अव्यवस्थु ।
पाहतां प्रशस्तासि प्रशस्तु । विचार लाभे ॥ २१ ॥
म्हणोनि हें दृश्यजात । अवधें आहे अशाश्वत ।
परमात्मा अच्युत अनंत । तो या दृष्यावेगळा ॥ २२ ॥
दृश्यावेगळा दृश्याअन्तरीं । सर्वात्मा तो चराचरीं ।
विचार पाहतां अंतरीं । निश्चयो बाणे ॥ २३ ॥
संसारत्याग न करितां । प्रपंचउपाधि न सांडितां ।
जनांमध्ये सार्थकता । विचारेचि होय ॥ २४ ॥
हें प्रचीतीचें बोलणें । विवेकें प्रचीत बाणे ।
प्रचीत पाहतील ते शहाणे । अन्यथा नव्हे ॥ २५ ॥
प्रचीत आणि अनुमान । उधार आणि रोकडें धन ।
मानसपूजा प्रत्यक्ष दर्शन । यास महदंतर ॥ २६ ॥
पुढें जन्मांतरीं होणार । हा तो अवघाच उधार ।
तैसें नव्हे सारासार । तत्काळ लाभे ॥ २७ ॥
तत्काळचि लाभ होतो । प्राणी संसारीं सुटतो ।
संशय अवघाचि तुटतो । जन्ममरणांचा ॥ २८ ॥
याचि जन्में येणेंचि काळें । संसारीं होइजे निराळें ।
मोक्ष पाविजे निश्चळें । स्वरूपाकारें ॥ २९ ॥
ये गोष्टीस करी अनुमान । तो शीघ्रचि पावेल पतन ।
मिथ्या वदेल त्यास आण । उपासनेची ॥ ३० ॥
हें यथार्थचि आहे बोलणें । विवेकें शीघ्रचि मुक्त होणें ।

असोनि कांहींच नसणें। जनांमध्ये ॥ ३१ ॥
 देवपद आहे निर्गुण। देवपदी अनन्यपण ।
 हाचि अर्थ पाहतां पूर्ण। समाधान बाणे ॥ ३२ ॥
 देहीच विदेह होणें। करून कांहींच न करणें ।
 जीवन्मुक्तांचीं लक्षणें। जीवन्मुक्त जाणती ॥ ३३ ॥
 येरवीं हें खरें न वाटे। अनुमानेंचि संदेह वाटे ।
 संदेहाचें मूळ तुटे। सद्गुरुवचनें ॥ ३४ ॥
 हरि ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 षष्ठदशके सारशोधननिरूपणं नाम नवमः समासः ॥ ९ ॥

जय जय रघुवीर समर्थ ॥
 समास दहावा : अनुवाच्यनिरूपण
 श्रीराम ॥
 समाधान पुसतां कांहीं। म्हणती बोलिजे ऐसें नाही ।
 तरी तें कैसें आहे सर्वही। मज निरूपावें ॥ १ ॥
 मुख्यानें गूळ खादला। गोडी न ये सांगायाला ।
 याचा अभिप्रायो मजला। निरूपण कीजे ॥ २ ॥
 अनुभवही पुसों जातां। म्हणती न ये कीं सांगतां ।
 तरी कोणापाशीं पुसों आतां। समाधान ॥ ३ ॥
 जे ते अगम्य सांगती। न ये माझिया प्रचीती ।
 विचार बैसे माझे चितीं। ऐसें करावें ॥ ४ ॥
 ऐसें श्रोतयाचें उत्तर। याचें कैसें प्रत्युत्तर ।
 निरूपिजेल तत्पर। होऊन एका ॥ ५ ॥
 जें समाधानाचें स्थळ। कीं तो अनुभवचि केवळ ।
 तेंचि स्वरूप प्रांजळ। बोलून दाऊं ॥ ६ ॥
 जें बोलास आकळेना। बोलिल्याविणही कळेना ।
 जयास कल्पितां कल्पना। हिंपुटी होय ॥ ७ ॥
 तें जाणावें परब्रह्म। जें वेदांचें गुह्य परम ।
 धरितां संत समागम। सर्वही कळे ॥ ८ ॥
 तेंचि आतां सांगिजेल। जें समाधान सखोल ।
 एक अनुभवाचे बोल। अनिर्वाच्य वस्तु ॥ ९ ॥
 सांगतां न ये तें सांगणें। गोडी कळावया गूळ देणें ।
 ऐसें हें सद्गुरुविणें। होणार नाही ॥ १० ॥
 सद्गुरुकृपा कळे त्यासी। जो शोधील आपणासी ।
 पुढें कळेल अनुभवासी। आपेंआप वस्तु ॥ ११ ॥
 दृढ करूनियां बुद्धि। आधीं घ्यावी आपुली शुद्धी ।
 तेणें लागे समाधी। अकस्मात ॥ १२ ॥
 आपुलें मूळ बरें शोधितां। आपुली तों मायिक वार्ता ।
 पुढें वस्तूच तत्त्वतां। समाधान ॥ १३ ॥
 आत्मा आहे सर्वसाक्षी। हें बोलिजे पूर्वपक्षी ।
 जो कोणी सिद्धांत लक्षी। तोचि साधु ॥ १४ ॥
 सिद्धांत वस्तु लक्षू जातां। सर्वसाक्षिणी ते अवस्था ।
 आत्मा त्याहून परता। अवस्थातीत ॥ १५ ॥
 पदार्थज्ञान जेव्हां सरे। द्रष्टा द्रष्टेपणें नुरे ।

ते समयीं फुंज उतरे। मीपणाचा ॥ १६ ॥
 जेथें मुरालें मीपण। तेचि अनुभवाची खूण ।
 अनिर्वाच्य समाधान। याकारणें बोलिजे ॥ १७ ॥
 अत्यंत विचाराचे बोल। तरी ते मायिकचि फोल ।
 शब्द सबाह्य सखोल। अर्थचि अवघा ॥ १८ ॥
 शब्दाकरितां कळे अर्थ। अर्थ पाहतां शब्द व्यर्थ ।
 शब्द सांगें तें यथार्थ। परी आपण मिथ्या ॥ १९ ॥
 शब्दाकरितां वस्तु भासे। वस्तु पाहतां शब्द नासे ।
 शब्द फोल अर्थ असे। घनदाटपणें ॥ २० ॥
 भूसाकरितां धान्य निपजे। धान्य घेऊन भूस टाकिजे ।
 तैसा भूस शब्द जाणिजे। अर्थ धान्य ॥ २१ ॥
 पोंचटामध्ये घनवट। घनवटीं उडे पोंचट ।
 तैसा शब्द हा फलकट। परब्रह्मीं ॥ २२ ॥
 शब्द बोलुनि राहे। अर्थ शब्दापूर्वीच आहे ।
 याकारणें न साहे। उपमा त्या अर्थासी ॥ २३ ॥
 भूस सांडून कण घ्यावा। तैसा वाच्यांश त्यजावा ।
 कण लक्ष्यांश लक्षावा। शुद्ध स्वानुभवे ॥ २४ ॥
 दृश्यावेगळें बोलिजे। त्यास वाच्यांश म्हणिजे ।
 त्याचा अर्थ तो जाणिजे। शुद्ध लक्ष्यांश ॥ २५ ॥
 ऐसा जो शुद्ध लक्ष्यांश। तोचि जाणावा पूर्वपक्ष ।
 स्वानुभव तो अलक्ष्य। लक्षिला न वचे ॥ २६ ॥
 जेथें गाळून सांडिलें नभा। जो अनुभवाचा गाभा ।
 ऐसा तोही उभा। कल्पित केला ॥ २७ ॥
 मिथ्या कल्पनेपासून झाला। खरेंपण कैसें असेल त्याला ।
 म्हणोनि तेथें अनुभवाला। ठावचि नाही ॥ २८ ॥
 दुजेविण अनुभव। हें बोलणेंचि तों वाव ।
 याकारणें नाही ठाव। अनुभवासी ॥ २९ ॥
 अनुभवे त्रिपुटी उपजे। अद्वितीं द्वैतचि लाजे ।
 म्हणोनियां बोलणें साजे। अनिर्वाच्य ॥ ३० ॥
 दिवसरजनीचें परिमित। करावया मूळ आदित्य ।
 तो आदित्य गेलिया उर्वरित। त्यासि काय म्हणावें ॥ ३१ ॥
 शब्द मौनाचा विचार। व्हावया मूळ ओंकार ।
 तो ओंकार गेलिया उच्चार। कैसा करावा ॥ ३२ ॥
 अनुभव आणि अनुभविता। सकळ ये मायेचि करितां ।
 ते माया मुळींच नसतां। त्यास काय म्हणावें ॥ ३३ ॥
 वस्तु एक आपण एक। ऐशी असती वेगळीक ।
 तरी अनुभवाचा विवेक। बोलों येता मुखें ॥ ३४ ॥
 वेगळेपणाची माता। ते लटिकी वंध्येची सुता ।
 म्हणूनियां अभिन्नता। मुळींच आहे ॥ ३५ ॥
 अजन्मा होता निजला। तेणें स्वप्नीं स्वप्न देखिला ।
 सद्गुरूसी शरण गेला। संसारदुःखें ॥ ३६ ॥
 सद्गुरुकृपेस्तव। झाला संसार वाव ।
 ज्ञान झालिया ठाव। पुसे अज्ञानाचा ॥ ३७ ॥

आहे तितुकें नाही झालें । नाही नाहीपणें निमालें ।
 आहे नाही जाऊन उरलें । नसोन कांहीं ॥ ३८ ॥
 शून्यत्वातीत शुद्ध ज्ञान । तेणें झालें समाधान ।
 ऐक्यरूपें अभिन्न । सहजस्थिति ॥ ३९ ॥
 अद्वैतनिरूपण होतां । निमाली द्वैताची वार्ता ।
 ज्ञानचर्चा बोलों जातां । जागृति आली ॥ ४० ॥
 श्रोतीं व्हावें सावधान । अर्थी घालावें मन ।
 खुणे पावतां समाधान । अंतरीं कळे ॥ ४१ ॥
 तेणें जितुकें ज्ञान कथिलें । तितुकें स्वप्नावारीं गेलें ।
 अनिर्वाच्य सुख उरलें । शब्दातीत ॥ ४२ ॥
 तेथें शब्देंविण ऐक्यता । अनुभव ना अनुभविता ।
 ऐसा निवांत तो मागुता । जागृती आला ॥ ४३ ॥
 तेणें स्वप्नीं स्वप्न देखिला । जागा होऊन जागृतीस आला ।
 तेथें तर्क कुंठित जाहला । अंत न लगे ॥ ४४ ॥
 या निरूपणाचें मूळ । केलेंच करूं प्रांजळ ।
 तेणें अंतरीं निवळ । समाधान कळे ॥ ४५ ॥
 तंव शिष्यें विनविलें । जी हें आतां निरूपिलें ।
 तरी पाहिजे बोलिलें । मागुतें स्वामी ॥ ४६ ॥
 मज कळाय़ा कारण । केलेंच करावें निरूपण ।
 तेथील जे का निजखूण । ते मज अनुभवावी ॥ ४७ ॥
 अजन्मा तो सांगा कवण । तेणें देखिला कैसा स्वप्न ।
 येथें कैसें निरूपण । बोलिलें आहे ॥ ४८ ॥
 जाणोनि शिष्याचा आदर । स्वामी देती प्रत्युत्तर ।
 तेंचि आतां अति तत्पर । श्रोतीं येथें परिसावें ॥ ४९ ॥
 ऐक शिष्या सावधान । अजन्मा तो तूंचि जण ।
 तुवां देखिला स्वप्नीं स्वप्न । तोही आतां सांगतों ॥ ५० ॥
 स्वप्नीं स्वप्नाचा विचार । तो तूं जाण हा संसार ।
 तेथें तुवां सारासार । विचार केला ॥ ५१ ॥
 रिघोनि सद्गुरूसी शरण । काढून शुद्ध निरूपण ।

याची करिसी उणखूण । प्रत्यक्ष आतां ॥ ५२ ॥
 याचाचि घेतां अनुभव । बोलणें तितुकें होतें वाव ।
 निवांत विश्रंतीचा ठाव । ते तूं जाण जागृती ॥ ५३ ॥
 ज्ञानगोष्टीचा गलबला । सरोन अर्थ प्रगटला ।
 याचा विचार घेतां आला । अंतरीं अनुभव ॥ ५४ ॥
 तुज वाटे हे जागृती । मज झाली अनुभवप्राप्ती ।
 या नांव केवळ भ्रंती । फिटलीच नाही ॥ ५५ ॥
 अनुभव अनुभवीं विराला । अनुभवेविण अनुभव आला ।
 हाही स्वप्नींचा चेडला । नाहीस बापा ॥ ५६ ॥
 जागा झालिया स्वप्नऊर्मी । स्वप्नीं म्हणसी अजन्मा तो मी ।
 जागेपणीं स्वप्नऊर्मी । गेलीच नाही ॥ ५७ ॥
 स्वप्नीं वाटे जागेपण । तैशी अनुभवाची खूण ।
 आली परी तें सत्य स्वप्न । भ्रमरूप ॥ ५८ ॥
 जागृति यापैलीकडे । तें सांगणें केवीं घडे ।
 जेथें धारणाचि मोडे । विवेकाची ॥ ५९ ॥
 म्हणोनि तें समाधान । बोलतांचि न ये ऐसें जाण ।
 निःशब्दाची ऐशी खूण । ओळखावी ॥ ६० ॥
 ऐसें आहे समाधान । बोलतांच न ये जाण ।
 इतुकेनें बाणली खूण । निःशब्दाची ॥ ६१ ॥
 हरिः ॐ तत्सत् इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 षष्ठदशके अनिर्वाच्यनिरूपणं नाम दशमः समासः ॥ १० ॥
 जय जय रघुवीर समर्थ ॥

Encoded by Sunder Hattangadi.
 Proofread by Sunder Hattangadi and Vish-
 was Bhide.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated October 15, 2005